

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНЬСЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я

ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПУ ДО ПОСЛУГ У СФЕРІ
ЗДОРОВ'Я НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ:

ВДАЛІ ПРАКТИКИ,
ПРОБЛЕМИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

2024

Зміст

КОНЦЕПЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ	4
РОЗДІЛ 1. Основні тенденції забезпечення ОМС права на здоров'я	7
РОЗДІЛ 2. Забезпечення громадами індикаторів напряму «право на здоров'я»	10
РОЗДІЛ 3. Вдалі практики громад щодо реалізації права на здоров'я	12
РОЗДІЛ 4. Виклики та проблеми, які постають перед громадами при реалізації права на здоров'я	22
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	23

Аналітичний огляд «Реалізація права на здоров'я та правове забезпечення доступу до послуг у сфері здоров'я на місцевому рівні: вдалі практики, проблеми і рекомендації» /
/ В. Галай, за участі: С. Бізденежного, І. Бонь, Л. Геращенко, І. Дуднік, М. Зоріної,
М. Менджул, Н. Орбан, Н. Саприки, Т. Щербатюка / Українська Гельсінська спілка з прав
людини. — К., 2024. — 28 с.

Матеріал підготовлено за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», яка впроваджується УГСПЛ. Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди USAID, Уряду США. Відповідальність за зміст публікації несуть виключно автори та УГСПЛ. У світі USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості та сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного добробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час, загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 3 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах. Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38044) 521 5753. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <http://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

КОНЦЕПЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Згідно Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я [1], здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя і Уряди держав несуть відповідальність за здоров'я народів.

Загальна декларація прав людини [2] розкриває умови, необхідні для підтримання здоров'я: право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я, а також право на забезпечення в разі хвороби, інвалідності тощо.

Право на здоров'я включає в себе різні фактори: медична допомога та заходи, направлені на профілактику та діагностику захворювань; безпечна для здоров'я питна вода та дотримання санітарних норм; безпечні для здоров'я продукти та нормальне харчування; належні умови проживання людини; сприятливі для життя умови зовнішнього середовища; оптимальні умови праці, які не чинять шкоди здоров'ю людини [3]. Це означає, що в Україні є потреба у забезпеченні стандартів охорони здоров'я як мінімум через такі чинники: повага до гідності пацієнта з боку медичних працівників; якість послуг та товарів; прозорість та доступність до інформації, пов'язаної зі здоров'ям; гендерна рівність та відсутність дискримінації за будь-якими ознаками; підзвітність та участь громадян у прийнятті рішень.

Нормативно-правова регламентація реалізації права на здоров'я на місцевому рівні починається з норм Конституції України [4], де зафіксовано основні положення щодо здоров'я як найвищої соціальної цінності, яку мають право захищати від протиправних посягань. Забезпечення права на охорону здоров'я здійснюється через державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. В інтересах охорони здоров'я населення Конституцією також встановлюється низка обмежень щодо [5]:

- 1) **здійснення** права на свободу світогляду і віросповідання;
- 2) **здійснення** права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для захисту своїх прав і свобод;
- 3) **здійснення** права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, завчасно сповіщаючи про це органи місцевого самоврядування;
- 4) **здійснення** права на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів
- 5) **використання** праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах тощо.

¹ Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004>

² Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Офіційний вісник України. 2008. № 93. ст. 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³ Бадіков Т. Право на здоров'я – «здобуток», за який варто боротися. Українська правда. 2018. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/badikov/5a7821beeed1d/>

⁴ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁵ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Роль органів місцевого самоврядування у задоволенні названих стандартів має бути направлена на підтримку закладам охорони здоров'я та мешканцям громади в частині поліпшення доступу до медичних послуг та здоров'я громади, впровадження передових медичних технологій, підвищення ефективності використання ресурсів територіальної громади [6].

Місцевий індекс прав людини є механізмом здійснення моніторингу за системою індикаторів, що характеризують ставлення місцевого самоврядування до вирішення проблем місцевого рівня з позиції прав людини. Виявлені показники моніторингу підлягають системному опрацюванню у кожній із сфер прав людини та формуванню Індексу населеного пункту з позицій реалізації прав людини.

Природним виглядає участь місцевого самоврядування в імплементації норм міжнародних договорів. У нашому звіті мова йде про реалізацію права на здоров'я та правове забезпечення доступу до послуг у сфері здоров'я на рівні територіальних громад в Україні та ролі органів місцевого самоврядування (далі - ОМС) у забезпеченні права на здоров'я.

Методологія створена на основі кращих іноземних та вітчизняних практик моніторингу прав людини на місцевому рівні та враховує специфіку роботи органів місцевого самоврядування під час збройного конфлікту.

Методи збору інформації, яку використовували монітори: аналіз інформаційних ресурсів (сайти, ЗМІ, інформаційні бюлетені тощо); аналіз офіційних документів (програми, розпорядження, накази, офіційні відповіді на запити, звіти тощо); аналіз звітів незалежних громадських організацій; опитування, фокус групи; спостереження: відкрите або приховане; експерименти.

Індикатори методології базуються на стандартах міжнародних та регіональних договорів у сфері прав людини, актах національного законодавства.

Для аналізу ситуації з напрямом «право на здоров'я» було сформовано наступні індикатори: чи діють у громаді місцеві політики у сфері охорони здоров'я; чи вживає ОМС заходи для комфортного перебування в закладах охорони здоров'я; чи достатня кількість лікарів та інших фахівців у громаді; чи забезпечує ОМС додатковою підтримкою лікарів та медичний персонал; чи забезпечує ОМС пільгові категорії населення лікарськими засобами; чи забезпечує ОМС пільгові категорії населення допоміжними засобами та виробами медичного призначення; чи здійснює ОМС заходи з надання паліативної допомоги для жителів громади; чи здійснює ОМС заходи з проведення реабілітації мешканців громад у сфері охорони здоров'я; чи сприяє ОМС проведенню заходів психологічної підтримки населення на території громади; чи сприяє ОМС здійсненню протиепідемічних заходів; чи вживає ОМС заходи для доступу до медичних послуг без дискримінації; чи проводяться ОМС інформаційно-просвітницькі кампанії у сфері охорони здоров'я.

⁶ Прилипко Є. Шр таке управління здоров'ям у громаді? 2023. URL: <https://hromady.org/shho-take-upravlinnya-zdorovyam-u-gromadi/>

Моніторингом за напрямом «право на здоров'я» інструменту «Місцевий індекс прав людини» охоплено південний (Запорізька область), західний (Закарпатська область) та центральні (Черкаська і Кіровоградська області) регіони України.

Підготовка цієї публікації стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в межах програми «Права людини в дії».

Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку, або уряду Сполучених Штатів Америки.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я

За період 2020-2024 рр. до нормативних актів, регулюючих сферу реалізації права на здоров'я та забезпечення доступу до медичних послуг на місцевому рівні було внесено низку змін та доповнень.

Зокрема, згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7] серед власних повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері охорони здоров'я: управління закладами охорони здоров'я, які належать територіальним громадам або передані їм, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організація медичного обслуговування та харчування у оздоровчих закладах, які належать територіальним громадам або передані їм; сприяння роботі громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я. Серед делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері охорони здоров'я: забезпечення в межах наданих повноважень доступності і безоплатності медичного обслуговування на відповідній території.

В Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [8] було внесено зміни, які стосуються:

1) оновленої термінології: госпітальний округ; догоспітальний етап надання медичної допомоги; електронна охорона здоров'я (е-здоров'я, eHealth), електронна система охорони здоров'я; цифрова компетентність працівників сфери охорони здоров'я; загальний заклад охорони здоров'я (як багатопрофільний лікарняний заклад, що надає медичну та реабілітаційну допомогу населенню територіальної громади або декількох громад та забезпечує базові напрями стаціонарної медичної допомоги, стабілізацію стану пацієнта та його маршрутизацію до кластерних та надкластерних закладів охорони здоров'я); медична субсидія (безготівкова допомога, яка надається за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів для оплати необхідних пацієнту медичних послуг та лікарських засобів); послуга з медичного обслуговування населення (у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою - підприємцем, яка оплачується замовником - відповідним органом місцевого самоврядування) тощо; види медичної допомоги, яку громадянин має право отримати безоплатно, - екстрена медична допомога; первинна медична допомога; спеціалізована медична допомога; паліативна допомога;

2) ролі органів місцевого самоврядування у охороні здоров'я громади:

- а) **здійснення** планування розвитку мережі закладів охорони здоров'я комунальної форми власності, приймання рішень про створення, припинення, реорганізацію чи перепрофілювання закладів охорони здоров'я з урахуванням затвердженого у встановленому порядку плану розвитку госпітального округу;

⁷ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

⁸ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

- б) **укладання** договорів про медичне обслуговування у межах бюджетних коштів, передбачених на охорону здоров'я, на підставі вартості та обсягу послуг з медичного обслуговування, замовником яких є орган місцевого самоврядування;
- в) **залучення** до складу наглядової ради закладу охорони здоров'я, крім представників власника закладу охорони здоров'я та відповідних органів місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, представників громадськості та громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на захист прав у сфері охорони здоров'я, організацій, що здійснюють професійне самоврядування у сфері охорони здоров'я;
- г) **обов'язковість** виконання органами місцевого самоврядування наявності індивідуального реабілітаційного плану, індивідуальної програми реабілітації для осіб з інвалідністю (дитини з інвалідністю).

Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [9] встановлено, що в період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення чи скасування що надання реабілітаційної допомоги на різних рівнях медичної допомоги застосовуються з урахуванням того, що на первинному рівні медичної допомоги надання реабілітаційної допомоги низького обсягу в амбулаторних умовах також забезпечується фахівцями з реабілітації, залученими до надання такої допомоги як волонтери у територіальних громадах, реабілітаційних закладах.

Відповідно ч.5. ст. 3 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [10] передбачено фінансування органами місцевого самоврядування місцевих програм розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я щодо: оновлення матеріально-технічної бази, капітального ремонту, реконструкції, підвищення оплати праці працівників (програми «місцевих стимулів»), а також місцеві програми надання населенню медичних послуг, місцеві програми громадського здоров'я та інші програми в охороні здоров'я.

Новим Законом України «Про систему громадського здоров'я» на органи місцевого самоврядування покладено багато обов'язків щодо [11]:

- 1) забезпечення** проведення медико-санітарних заходів на територіях населених пунктів, у місцях масового відпочинку населення та рекреаційних зонах, запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб, локалізація і ліквідація їх спалахів та епідемій, у тому числі щодо вирішення питань фінансового та матеріально-технічного забезпечення таких заходів; ведення обліку, здійснення первинного аналізу та внесення інформації, що стосується здоров'я населення на відповідній території, у систему обліку та аналізу даних щодо інфекційних хвороб та неінфекційних хвороб; ліквідації епідемій, спалахів інфекційних хвороб та їх наслідків; затвердження та фінансування виконання місцевих програм громадського здоров'я, розроблення та виконання державних і регіональних програм у цій сфері (ст.13);

- 2) надання** інформації про стан здоров'я населення, епідемічну ситуацію, державні медико-санітарні нормативи та державні медико-санітарні правила; відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення вимог санітарного законодавства у сфері громадського здоров'я (ст.14);
- 3) організація** та контроль за дотриманням правового режиму карантину (ст. 21);
- 4) забезпечення радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту, у т.ч. протирадонових заходів в ендемічних зонах та на територіях населених місць (ст. 30);
- 5) захист** населення від шкідливого впливу шляхом затвердження правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, встановлення заборон та обмежень щодо певних видів діяльності, що супроводжуються утворенням шуму, а також визначають порядок проведення заходів з використанням вибухових речовин та/або піротехнічних виробів (ст. 32);
- 6) реалізація** заходів щодо зміцнення здоров'я, створення економічних, правових та інших умов для гарантування права на: здорове та безпечне харчування; оздоровчу рухову активність; статеве і репродуктивне здоров'я; психічне здоров'я; свободу, особисту недоторканність, повагу до честі та гідності, інших прав людини, гарантування і реалізація яких пов'язані із запобіганням і протидією травматизму та насильству (ст.33);
- 7) забезпечення** профілактики хвороб з метою запобігання виникненню і поширенню інфекційних та неінфекційних хвороб, а також їх наслідків та ускладнень (ст. 41,44).

Зауважимо, що після прийняття Закону України «Про систему громадського здоров'я» змін чи доповнень до існуючих Законів України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» [12] в частині повноважень органів місцевого самоврядування у сфері здоров'я зроблено не було.

⁹ Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 3 грудня 2020 року № 1053-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 8. ст.59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

¹⁰ Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року №2168-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. ст.31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>

¹¹ Про систему громадського здоров'я: Закон України від 6 вересня 2022 року № 2573-IX. Відомості Верховної Ради України 2023. № 26. ст.93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>

¹² Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України від 14 листопада 2017 року №2206-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. ст.32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19#Text>

РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДАМИ ІНДИКАТОРІВ НАПРЯМУ «ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я»

Протягом березня-травня 2024 року було проведено чотири моніторинги у Біленьківській сільській територіальній громаді Запорізької області, Первозванівській територіальній громаді Кіровоградської області, Смілянській міській територіальній громаді Черкаської області, Холмківській територіальній громаді Закарпатської області (характеристика територіальних громад подано в додатку).

Аналізуючи ситуацію з реалізацією права на здоров'я через розроблені індикатори напряму «право на здоров'я» інструменту «Місцевий індекс прав людини», можна побачити, яким чином охоплені моніторингом територіальні громади забезпечили виконання цих індикаторів:

1. Індикатори, які забезпечені в усіх чотирьох територіальних громадах (Біленьківська, Первозванівська, Смілянська, Холмківська):

- 1) **місцеві політики** у сфері охорони здоров'я;
- 2) **заходи** для комфортного перебування в закладах охорони здоров'я;
- 3) **заходи** для доступу до медичних послуг без дискримінації;
- 4) **інформаційно-просвітницькі** кампанії у сфері охорони здоров'я.

2. Індикатори, які забезпечені тільки окремими територіальними громадами:

- 1) **здійснення** протиепідемічних заходів (Первозванівська, Смілянська, Холмківська);
- 2) **забезпечення** лікарями та іншими фахівцями (Холмківська, Біленьківська, Первозванівська);
- 3) **забезпечення** додатковою підтримкою лікарів та медичного персоналу (Первозванівська, Холмківська);
- 4) **забезпечення** пільгових категорій населення лікарськими засобами (Смілянська, Холмківська);
- 5) **забезпечення** пільгових категорій населення виробами медичного призначення (Смілянська, Біленьківська);
- 6) **заходи** психологічної підтримки населення на території громади (Первозванівська, Холмківська);
- 7) **заходи** з надання паліативної допомоги для жителів громади (Біленьківська).

3. Індикатором, який не забезпечений жодною з територіальних громад на належному рівні:

1) **заходи** з проведення реабілітації мешканців громад у сфері охорони здоров'я. Отже, за результатами оцінки моніторингових звітів:

1. Холмківською територіальною громадою Закарпатської області було забезпечено 9 з 12 ти індикаторів (відповідно 9 балів).
2. Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області забезпечила 8 з 12 ти індикаторів (відповідно 8 балів).
3. Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області та Смілянська міська територіальна громада Черкаської області забезпечили 7 з 12 ти індикаторів (відповідно отримали по 7 балів).

Зауважимо, що інформація щодо забезпечення громадами окремих індикаторів за існуючими критеріями зарахована у випадку її достатнього обґрунтування в звітах моніторів.

РОЗДІЛ 3. ВДАЛІ ПРАКТИКИ ГРОМАД ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я

Водночас, усі досліджувані територіальні громади мають напрацьовані вдалі практики щодо реалізації права на здоров'я за тими чи іншими індикаторами, незалежно від зарахування балів моніторами за їх забезпечення територіальними громадами.

1. Місцеві політики у сфері охорони здоров'я:

1.1. У Біленьківській об'єднаній територіальній громаді Запорізького р-ну Запорізької області реалізуються:

- 1) **«Програма** «Охорони здоров'я» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області»,
- 2) **«Програма** розвитку та підтримки КПП «ЦПМСД» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області на 2024 рік»,
- 3) **«Програма** з інфекційного контролю в КНП «ЦПМСД» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області на 2024 рік».

1.2. У Холмківській об'єднаній територіальній громаді Закарпатської області діють довгострокові програми:

- 1) **Розвитку** та фінансової підтримки комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медикосанітарної допомоги Холмківської сільської ради» на 2023-2025 роки,
- 2) **Забезпечення** лікарськими засобами безоплатно і на пільгових умовах у разі амбулаторного лікування окремих груп населення на території Холмківської сільської ради та за певними категоріями захворювань на 2023 рік та на 2024 рік.

1.3. У Смілянській територіальній громаді затверджено:

- 1) **План** реалізації до 2024 року Стратегії розвитку Смілянської міської територіальної громади до 2027 року, де передбачено низку заходів для досягнення визначених цілей: щодо реконструкції, капітальних ремонтів, зміцнення матеріально-технічної бази;
- 2) **Програма** розвитку, підтримки та надання медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Смілянської міської ради на 2022-2024 роки;
- 3) **Програма** лікування стоматологічних захворювань у окремих пільгових категорій населення на 2022-2024 роки.

1.4. У Первозванівській територіальній громаді:

- 1) **затверджено** Програму фінансової підтримки закладів охорони здоров'я в Первозванівській сільській раді на 2021-2025 роки та Стратегічний план Первозванівської сільської громади має розділ, присвячений розвитку галузі охорони здоров'я.

2. Заходи для комфортного перебування в закладах охорони здоров'я:

2.1. У Біленьківській територіальній громаді Запорізького р-ну Запорізької області:

- 1) **основна** амбулаторія громади (КНП «ЦПМСД») є доступною для маломобільних верств населення, будівля облаштована ліфтом, наявна достатня кількість місць для очікування, можливість попереднього запису на прийом до лікаря на визначений час по телефону, визначено кожний четвер для прийому батьків з немовлятами (так само можливість прийому є і у звичайні дні).

2.2. У Холмківській територіальній громаді Закарпатської області:

- 1) **у медичному** центрі створено умови для пацієнтів: достатня кількість місць для очікування; можливість попереднього запису на прийом до лікаря на визначений час; зручний графік роботи лікарів для мешканців громади (передбачена можливість роботи в суботу та у вечірній час); визначено окремий час для прийому батьків з немовлятами; наявний дитячий куточок в закладі охорони здоров'я;
- 2) **інформація** про заклади охорони здоров'я територіальної громади: міститься на сторінці Фейсбук КНП «Центр медико-санітарної допомоги Холмківської сільської ради Ужгородського району» та на стендах амбулаторій;

2.3. У Смілянській міській територіальній громаді для забезпечення комфортного перебування мешканців громади у медичних закладах громади у 2023 році:

- 1) **проведені** поточні та капітальні ремонти;
- 2) **мешканці** громади мають можливість здійснити попередній запис до лікаря в телефонному режимі та при особистому зверненні пацієнта до реєстратури закладу; для очікування пацієнтів в медичних закладах створені місця; графіки прийому лікарів розміщені можливо отримати в реєстратурах та на стендах, які розташовані в амбулаторіях;
- 3) **контактну** інформацію про роботу комунального некомерційного підприємства «Смілянська міська лікарня» можливо дізнатись на сайті закладу за посиланням; інформацію щодо графіку роботи лікарів поліклінічного відділення Комунальне некомерційне підприємство «Смілянська міська лікарня» можливо отримати в реєстратурі та на електронному табло біля реєстратури.

3. **Забезпечення додатковою підтримкою лікарів та медичного персоналу:**

3.1. У Біленьківській ОТГ Запорізького р-ну Запорізької області:

- 1) **для забезпечення** матеріально-технічними засобами лікарів та медичний персонал залучаються кошти від підтримки благодійних фондів, громадських організацій і міжнародних організацій.

3.2. У Холмківській територіальній громаді Закарпатської області започатковано:

- 1) **матеріальне** стимулювання та підтримка медичних працівників АЗПСМ с. Концово, АЗПСМ с.Холмок в 2023 році на суму 292,8 тис. грн.;
- 2) **матеріальне** стимулювання працівників КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Холмківської сільської ради Ужгородського району» та усіх структурних підрозділів медичного закладу Холмківської територіальної громади (заробітна плата з нарахуванням) понад обсяг передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення в 2023 році в розмірі 434,4 тис. грн.;
- 3) **оплата** навчання, проходження курсів підвищення кваліфікації працівників закладу КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Холмківської сільської ради Ужгородського району» в 2023 році в розмірі 7,7 тис. грн.

3.3. У Первозванівській територіальній громаді:

- 1) **лікарі** з м. Кропивницький отримують відшкодування транспортних витрат; громада оплачує навчання в медичному виші фельдшеру, яка має стати сімейним лікарем і працювати в громаді.

4. **Забезпечення пільгових категорій населення лікарськими засобами:**

4.1. У Холмківській територіальній громаді:

- 1) **Програмою** передбачено здійснення видатків з сільського бюджету на 2023 рік в розмірі 688, 3 тис. грн. на забезпечення лікарськими засобами безоплатно і на пільгових умовах у разі амбулаторного лікування окремих груп населення на території Холмківської сільської ради та за певними категоріями захворювань (трьох років; особи з інвалідністю; учасники бойових дій; особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи);
- 2) **всі амбулаторії** Центру оснащені комп'ютерним обладнанням та мають доступ до інтернету, щоб своєчасно та без перешкод пацієнти могли отримати рецепт на потрібні для лікування ліки.

4.2. У Смілянській міській територіальній громаді:

- 1) **міська** рада виділяє кошти на виконання заходів Програми з метою забезпечення пільгових категорій населення лікарськими засобами (діти з інвалідністю віком до 16 років; онкологічні хворі; інші категорії населення, в тому числі хворі на міастенію, хворобу Паркінсона, муковісцидоз, шизофренію і епілепсію, хворобу Вільсона – Коновалова), на що у 2023 році було витрачено 1311,587 тисяч грн. А у 2024 році передбачено на забезпечення пільговим ліками 2145204 грн.;

- 2) **на виконання** заходів Програми Розвитку, підтримки та надання медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги» в 2023 році виділено 682,700 тисяч гривень (на забезпечення пільговими ліками, витрачено 458,900 тисяч гривень), в 2024 році виділено 682,600 тисяч гривень та витрачено у січні 93,200 тисяч гривень. Інформація про залишки ліків у медичних закладах розміщена на сайтах Смілянської міської лікарні та Центру первинної медико-санітарної допомоги.

5. **Забезпечення пільгових категорій населення виробами медичного призначення:**

5.1. У Біленьківській сільській територіальній громаді Запорізької області:

- 1) **пільгові** категорії населення громади забезпечується виробами медичного призначення на основі планів індивідуальної реабілітації людей з інвалідністю по Постанові КМУ від 03.12.2009 року № 1301 «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших окремих категорій населення медичними виробами та іншими засобами» та Програми «Охорона здоров'я» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області на 2024 рік»;
- 2) **залучається** допомога благодійних і громадських організацій для забезпечення виробами медичного призначення, у т.ч. ВПО;
- 3) **медичні** працівники спільно із соціальними працівниками місцевого КЗ «Центр надання соціальних послуг» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області здійснюють оцінку потреб в засобах медичного призначення (вивчається інформація про кількість та категорії осіб, що їх потребують), допомагають зібрати перелік необхідних документів з метою виділення коштів з місцевого бюджету на забезпечення виробами медичного призначення;

5.2. У Смілянській міській територіальній громаді:

- 1) **на виконання** заходів Програми у 2023 році було витрачено на забезпечення виробами медичного призначення осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю засобами для догляду за стоною, підгузками та іншими технічними засобами на суму 698,436 тис. грн. У 2024 році на ці заходи передбачено 700,000 тис. грн.;
- 2) **програмою** Розвитку, підтримки та надання медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги» передбачено придбання медикаментів та виробів медичного призначення (у 2023 році на виконання заходів програми виділено 682,700 тис. грн., у 2024 році - 682,600 тис. грн., витрачено у січні 93,200 тис. грн.).

6. Здійснення заходів з надання паліативної допомоги для жителів громади:

6.1. У Біленьківській територіальній громаді:

- 1) **сімейні** лікарі КНП «ЦПМСД» здійснюють паліативну допомогу задекларованим жителям громади із залученням соціальної служби сільської ради (організація виїздів для надання послуг первинної паліативної допомоги лікарями за місцем проживання пацієнта; проведення консультування родичів невиліковно хворих; забезпечення необхідними знеболюючими ліками хворих, що перебувають дома, через видачу необхідних рецептів для придбання ліків);

6.2. У Смілянській міській територіальній громаді забезпечується:

- 1) **консультування** родин невиліковних хворих проводиться сімейними лікарями;
- 2) **за рекомендацією** лікарів спеціалістів амбулаторні паліативні хворі забезпечуються необхідними ліками, в тому числі, знеболюючими, шляхом отримання рецептів від сімейних лікарів;
- 3) **медичний** заклад забезпечений лікарями різним профілів (невролог, кардіолог, ревматолог, онколог, хірург, травматолог), що дає можливість консультувати важкохворих та їх родичів безпосередньо вдома.

7. Проведення заходів психологічної підтримки населення на території громади:

7.1. У Первозванівській територіальній громаді Кіровоградської області:

- 1) **створений** психологічний хаб, забезпечений фахівцями та приміщенням, інформація про психологічну підтримку розміщена на сайті та стендах в місцевих органах влади;

7.2. У Біленьківській громаді:

- 1) **забезпечено** проходження навчання лікарів з ментального та психічного здоров'я;
- 2) **залучено** до співпраці за відповідними проектами благодійні організації «Право на захист» та БО «БФ «Карітас Запоріжжя»;

7.3. У Холмківській територіальній громаді:

- 1) **на сторінці** фейсбук КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Холмківської сільської ради Ужгородського району» розміщено публікації на тему підтримки психологічного здоров'я населення, також інформація про психологічну підтримку розміщена на стендах в місцевих органах влади;

7.4. У Смілянській міській територіальній громаді:

- 1) **на базі** Смілянського міського центру соціальних служб відкрито центр життєстійкості, де працюють психологи та фахівці з соціальної роботи, які надають безоплатні консультації та навчання з розвитку батьківських компетенцій;

- 2) **міською** радою укладено партнерство з міжнародними організаціями, які забезпечують надання психологічних послуг у громаді (асоціацією Triangle Generation Humanitarian у громаді організовано роботу з надання психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам);

- 3) **відкрито** дитячу точку «Спільно», де для дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проводяться зустрічі з психологом.

8. Здійснення протиепідемічних заходів:

8.1. На території Біленьківської громади:

- 1) **діє** «Програма з інфекційного контролю в Комунальному некомерційному підприємстві «Центр первинної медико-санітарної допомоги» на 2024 рік, якою передбачено здійснення заходів інфекційного контролю в амбулаторії;
- 2) **передбачено** виділення коштів на забезпечення масками та антисептичними засобами комунальних закладів;
- 3) **діє** програма протидії туберкульозу, проведення профілактичних щеплень, для цього облаштовані спеціально обладнані приміщення амбулаторії.

8.2. У Холмківській територіальній громаді:

- 1) **на сайті** містяться повідомлення про організацію проведення профілактичних щеплень та інформація з метою попередження та протидії інфекційним захворюванням;
- 2) **на базі** кожної амбулаторії працюють пункти щеплення, структурні підрозділи Центру забезпечені повністю вакцинами для дітей та дорослих;
- 3) **в Центрі** працює відділ інфекційного контролю.

8.3. У Смілянській міській територіальній громаді:

- 1) **інформаційні** матеріали щодо профілактики інфекційних захворювань, протиепідемічних заходів постійно розміщуються на сайті, сторінці Центру первинної медико-санітарної допомоги;
- 2) **у 2023 році** з місцевого бюджету виділено 162 617 гривень на придбання антисептичних засобів;
- 3) **виконавчим** комітетом Смілянської міської ради (протокол від 22.02.2023 № 2) прийнято рішення забезпечити організацію та проведення профілактичних та протиепідемічних заходів, дотримання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами санітарно-гігієнічних та протиепідемічних правил і норм при здійсненні діяльності, направлення на профілактику інфекційних захворювань, забезпечити посилення санітарно-просвітницької роботи серед населення міста, відвідувачів закладів освіти та їх батьків щодо профілактики інфекційних захворювань, необхідності проведення вакцинації.

9. Доступ до медичних послуг без ознак дискримінації:

9.1. У Первозванівській територіальній громаді:

- 1) **усі ФАП** громади 1-поверхові та мають пандуси для маломобільних груп населення;
- 2) **забезпечено** функціонування мобільних груп з вакцинації;
- 3) **мобільні** бригади спеціалістів виїжджають по селам громади;
- 4) **організовано** виїзд лікарів за місцем проживання людей з числа осіб з інвалідністю або маломобільних груп населення.

9.2. У Біленьківській громаді :

- 1) **КНП «ЦПМСД»** надає невідкладну медичну допомогу як задекларованим так і не задекларованим громадянам;
- 2) **в межах** місцевої амбулаторії забезпечено доступність прилеглої території та будівлі закладу охорони здоров'я (приміщень) для маломобільних груп населення;
- 3) **надання** послуги перекладу жестовою мовою в закладі охорони здоров'я;
- 4) **функціонування** мобільних груп з вакцинації;
- 5) **виїзд** лікарів за місцем проживання людей з числа осіб з інвалідністю або маломобільних груп населення.

9.3. У закладі охорони здоров'я Холмківської територіальної громади:

- 1) **надаються** послуги перекладу жестовою мовою;
- 2) **функціонують** мобільні групи з вакцинації;
- 3) **здійснюється** виїзд лікарів за місцем проживання людей з числа осіб з інвалідністю або маломобільних груп населення.

9.4. У Смілянській міській територіальній громаді:

- 1) **лікарня**, поліклінічне відділення, амбулаторії облаштовані пандусами для зручності пацієнтів з інвалідністю;
- 2) **санвузли** забезпечені пристосуваннями для забезпечення можливості користування ними особам з інвалідністю;
- 3) **для осіб**, які пересуваються на кріслах колісних облаштовано спеціальні палати (на першому поверсі поліклінічного відділення комунального некомерційного підприємства «Смілянська міська лікарня» та в комунальному некомерційному підприємстві «Центр первинної медико-санітарної допомоги»;
- 4) **рішенням** міської ради від 24.04.2024 № 79-4/VIII затверджено Програму з реалізації Національної стратегії зі створення без бар'єрного простору в Україні на період до 2030 року у Смілянській міській територіальній громаді на 2024-2025 роки, якою передбачено заходи з впровадження заходів з облаштування без бар'єрного простору в медичних закладах;

- 5) **послуги** перекладу жестовою мовою в закладі надаються на умовах укладеного договору з ТОВ УТОГ;
- 6) **у громаді** працює мобільна група з вакцинації (у 2023 році вакциновано 118 осіб).
- 7) **у 2023 році** здійснено виїзд лікарів до людей з інвалідністю та маломобільних груп населення – 451 особа, в 2024 році 158 осіб;
- 8) **мобільна** бригада з надання послуг психіатра діє на базі комунального некомерційного підприємства «Черкаська обласна психіатрична лікарня», послугами якої користуються мешканці громад.

10. Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній:

10.1. У Первозванівській територіальній громаді:

- 1) **створено** інформаційні стенди;
- 2) **проводяться** семінари та лекції у сфері охорони здоров'я;
- 3) **розміщується** інформація на офіційному сайті, а також на активній сторінці Первозванівської громади в соціальній мережі;

10.2. У КНП «ЦПМСД» Біленьківської об'єднаної територіальної громади:

- 1) **поширюється** інформація на інформаційних ресурсах громади (на стендах у приміщенні амбулаторії, сайті сільської ради);
- 2) **проводяться** бесіди з декларантами під час прийому;
- 3) **в амбулаторії** акушерки здійснюють консультування громадян щодо народження дітей;
- 4) **Запорізький** центр репродуктивного здоров'я здійснює виїзні консультування місцевого населення за попередніми зверненнями.

10.3. У Холмківській територіальній громаді:

- 1) **на сторінці** фейсбук КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги, на стендах Холмківської сільської ради Ужгородського району», розміщено необхідну інформацію;
- 2) **проводяться** тренінги, семінари, лекції (протягом 2023-2024 р.р.: репости публікації до Всесвітнього дня боротьби проти раку, інформації до Всесвітнього дня боротьби з астмою» та Репост інформації про хворобу Лайма; навчальний фільм для лікарів закладів первинної медичної допомоги «Туберкульоз»; публікація щодо Європейського тижня імунізації; навчальний семінар для команд первинної медико-санітарної допомоги закладу з питань «Епідемічні заходи у разі виявлення пацієнта з підозрою на холеру»; проведено публічну зустріч з населенням Холмківської територіальної громади в с. Тарнівці для того щоб запобігти розвитку раку на ранньому етапі; організовано круглий стіл в Холмківській територіальній громаді щодо питання виявлення, лікування та профілактика туберкульозу серед жителів громади, де були обговорені основні актуальні проблеми туберкульозу;

10.4. У Смілянській міській територіальній громаді Черкаської області:

- 1) **інформаційні** матеріали, що стосуються порядку профілактики хвороб, механізмів реалізації прав пацієнтами, розміщуються: на сайті міської ради, в мережі Фейсбук, на сторінці Телекомпанії Сміла-ТВ; у приміщенні Смілянської міської лікарні; на сайті комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Смілянської міської ради; у приміщенні закладі комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги».

11. Здійснення заходів з проведення реабілітації мешканців громади:

11.1. На базі Смілянської міської лікарні:

- 1) **розпочато** роботу зі створення реабілітаційного відділення при медичному закладі;
- 2) **заплановано** і розпочато проведення капітального ремонту реабілітаційного відділення будівлі головного лікувального корпусу Комунальне некомерційне підприємство «Смілянська міська лікарня» в сумі 3500,0 тисяч гривень;
- 3) **станом** на дату підготовки звіту затверджено структуру відділення на 30 ліжок, розроблено та погоджено штатний розпис;
- 4) **сформовано** потреби в реабілітаційному обладнанні та інвентарі для заключення пакету послуг з Національною службою здоров'я України;
- 5) **у неврологічному** відділенні лікарні, в якому зроблено капітальний ремонт, проводиться реабілітація пацієнтів з гострими станами (інсульт).

11.2. У Біленьківській громаді:

- 1) **заплановано** реабілітаційні заходи для мешканців Біленьківської громади (за індивідуальними програмами реабілітації в межах компетенції, згідно Програми «Охорона здоров'я» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області на 2024 рік»).

За результатами аналізу вдалих практик, започаткованих територіальними громадами щодо забезпечення «права на здоров'я» можна зробити наступні висновки:

1. **Найбільше** вдалих практик показали громади Смілянська та Біленьківська - за 10-ма індикаторами.
2. **Холмківська** територіальна громада – за 8-ма індикаторами.
3. **Первозванівська** територіальна громада показала найменше вдалих практик - за 5-ма індикаторами.

2. **Найбільше вдалих практик громадами було показано за індикаторами:** «проведення заходів психологічної підтримки населення на території громади», «доступ до медичних послуг без ознак дискримінації», «місцеві політики у сфері охорони здоров'я»; «проведення інформаційно-просвітницьких кампаній».

3. **Не було виявлено вдалих практик за індикатором:** «забезпечення достатньою кількістю лікарів та інших фахівців у громаді».

4. **«Здійснення заходів з проведення реабілітації мешканців громади» не було реалізовано жодною з громад згідно встановлених критеріїв оцінювання.** Водночас, на 2024 рік окремими громадами (Біленьківська та Смілянська громади) заплановано відповідні заходи.

РОЗДІЛ 4. ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД ГРОМАДАМИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я

Попри наявність вдалих практик щодо забезпечення індикаторів «право на здоров'я», сьогодні перед громадами постають також певні виклики у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ та проблеми, які потребують вирішення, зокрема:

1. Відсутність повної комплектації штату сімейних лікарів, що обумовлено відсутністю фахівців і віддаленістю громади (Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області).

Забезпечення достатньою кількістю лікарів та інших фахівців у громаді потребує нових рішень щодо комплектації та залучення, бо існуючі методи, започатковані громадами щодо додаткового стимулювання медиків не дає потрібних результатів.

Ця проблема підтверджена і відсутністю цікавих практик у всіх чотирьох громадах щодо «забезпечення достатньою кількістю лікарів та інших фахівців у громаді».

2. Відсутність програм щодо виділення фінансування з місцевого бюджету на:

- 2.1) **безоплатний** та пільговий відпуск лікарських засобів (Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області, Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області);
- 2.2) **проведення** реабілітації мешканців громади (Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області, Холмківська територіальна громада Закарпатської області, Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області, Смілянська міська територіальна громада Черкаської області);
- 2.3) **забезпечення** потреб населення щодо виробів медичного призначення (Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області, Холмківська територіальна громада Закарпатської області);
- 2.4) **надання** паліативної допомоги для жителів громади (Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області, Холмківська територіальна громада Закарпатської області, Смілянська міська територіальна громада Черкаської області);
- 2.5) **надання** додаткової підтримки лікарів та медичного персоналу, відсутність лікарів вузького профілю (Смілянська міська територіальна громада Черкаської області, Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області);
- 2.6) **надання** психологічної допомоги мешканцям громади, яке відбувається переважно за рахунок співпраці з громадськими чи благодійними організаціями (Смілянська міська територіальна громада Черкаської області, Біленьківська сільська територіальна громада Запорізької області).

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для всебічної реалізації права на здоров'я кожен член територіальної громади має отримати цілий спектр послуг від місцевих органів влади, включаючи задоволення не тільки фізичних, але і підтримку психічного стану та пакету соціального захисту.

У сфері реалізації права на здоров'я в Україні складається ситуація, яка потребує реформ попри уже проведені.

Що можна вимагати в рамках охорони здоров'я?

Державні та приватні медичні заклади і їх послуги мають відповідати потребам громадян, а це означає, що як мінімум вони є доступними за якістю та витраченим часом на їх отримання. Доступність до послуг у сфері здоров'я на рівні територіальних громад сьогодні залишається доволі низькою.

Що зроблено для покращення ситуації?

Процес трансформації у сфері здоров'я розпочався з прийняттям Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», запровадженням Програми медичних гарантій (ПМГ) та створенням основних національних агенцій охорони здоров'я – Національної служби здоров'я України, Центру громадського здоров'я МОЗ та ДП «Медичні закупівлі України» [13]

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» [14] та Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» [15] відбувся етап формування спроможної мережі закладів охорони здоров'я, а саме розділення їх на надкласерні та класерні госпітальних округа, куди мають направлятися громадяни з територіальних громад за відповідними показаннями.

Критеріями включення медичного закладу до кластеру є: фінансова спроможність, потужна матеріально-технічна база, програма підтримки і розвитку закладу охорони здоров'я, територіальна доступність (зокрема, розташування у адміністративному центрі району), надання якісних медичних послуг [16].

У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я пацієнти по всій підконтрольній території України можуть звернутися до свого сімейного лікаря, терапевта, педіатра та отримати відповідну допомогу. У центрах ментального здоров'я можна буде відвідати лікаря-психіатра та/або лікаря-психіатра дитячого, лікаря-психолога та/або лікаря-психотерапевта, та/або психолога (клінічного психолога), та/або психотерапевта та соціального працівника або фахівця соціальної роботи [17].

¹³ Проект від 23 лютого 2022 року. Фіналізований та погоджений членами Міжсекторальної робочої групи з питань розробки Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року». URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf>

¹⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 1 липня 2022 року № 2347-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 58. ст. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text>

¹⁵ Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 174. Офіційний вісник України. 2023. № 27. ст. 3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D0%BF#top>

¹⁶ Загальні, класерні, надкласерні заклади охорони здоров'я: що нового передбачає черговий етап медичної реформи. 2023. URL: <https://i-visti.com/news/13087-zagaln-klaster-nadklaster-n-zakladi-ohoroni-zdorovya-scho-novogo-peredbachaye-chergoviy-etap-medichnoyi-reformi.html>

¹⁷ Центри ментального здоров'я з'являться у класерних лікарнях вже цього року. Урядовий портал. 2024. <https://www.kmu.gov.ua/news/tsentry-mentalnoho-zdorovya-zivlyatsia-u-klasternykh-likarniakh-vzhe-tsoho-roku>

Впровадження послуги відновлення ментального здоров'я на первинній ланці надало змогу протягом 2023 року здійснити психологічні втручання низької інтенсивності понад 117 тисячам осіб. Також планується розбудова амбулаторної ланки надання послуг з охорони ментального здоров'я через мережу центрів з ментального здоров'я. Наступним етапом роботи МОЗ з наближення допомоги з ментального здоров'я для українців стане психологічна реабілітація. Реалізовувати таку послугу планується на базі закладів курортно-санаторного лікування, сама послуга буде спрямована на відновлення ментального здоров'я людини. У 2024 році в кожній кластерній лікарні має з'явитися центр ментального здоров'я із залученням кваліфікованих психологів та психіатрів: простір, де пацієнти зможуть отримати психологічну підтримку й допомогу. Послуги фінансуватимуться в межах Програми медичних гарантій, а отже – будуть безоплатними для пацієнтів. До кінця року Міністерством охорони здоров'я будуть створені простори з психологічного розвантаження у щонайменше 60 закладах охорони здоров'я, які надають первинну медичну допомогу населенню громад. Також на державній реєстрації перебувають розроблений Міністерством охорони здоров'я Порядок надання психосоціальної допомоги та Порядок стаціонарної психіатричної допомоги [18].

Повномасштабне вторгнення РФ на початку 2022 року суттєво вплинуло на систему охорони здоров'я, особливо це стосувалося місцевих громад, які опинилися на прифронтових територіях або на окупованих територіях, де відбулася міграція населення та медичних працівників.

Зокрема, згідно з офіційними даними [19], повністю зруйновано 118 об'єктів, частково зруйновано (руйнування від 2% до 90%) 633 об'єктів закладів охорони здоров'я. І це тільки на початок липня 2022 року. За різними даними 8-10 млн. українців стали переселенцями, при цьому закордон виїхали 2 273 медичних працівників, це – 0,5% від усієї кількості медичних працівників в країні. Окрім того, 1714 лікарів та 1095 медичних сестер змінили місце роботи через війну. 2 372 працівників центрів екстреної медичної допомоги перебувають на окупованих територіях. Брак кадрової та організаційної спроможності системи охорони здоров'я надавати послуги з реабілітації та психічного здоров'я загострює ситуацію із забезпеченням потреби громадян у якісних і доступних послугах.

Сьогодні залишається актуальною і фіналізація Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року [20], де одним з ключових меседжів є удосконалення спроможності територіальних громад щодо забезпечення доступу до послуг у сфері здоров'я. Серед основних питань, які потребують подальшого вирішення на рівні територіальних громад, виділимо наступні:

- 1) **прийняття** рішень щодо розвитку медичних закладів з урахуванням потреб і кількості населення, безпеки медичної допомоги, закупівлі невідповідного обладнання, проведення будівельних робіт або створення нових закладів охорони здоров'я;
- 2) **налагодження** взаємодії декількох територіальних громад для підтримки закладів охорони здоров'я, які обслуговують їхнє населення, а також з іншими громадами та обласним рівнем управління охороною здоров'я;

¹⁸ Центри ментального здоров'я з'являться у кластерних лікарнях вже цього року. Урядовий портал. 2024. <https://www.kmu.gov.ua/news/tsentry-mentalnoho-zdorovia-zivliatsia-u-klasternykh-likarniakh-vzhe-tsoho-roku>

¹⁹ Медицина в умовах війни: які виклики треба подолати системі охорони здоров'я. 2022. URL: <https://ants.org.ua/medycyna-v-umovah-vijny-yaki-vyklyky-treba-podolaty-systemi-ohorony-zdorovya/>

²⁰ Проект від 23 лютого 2022 року. Фіналізований та погоджений членами Міжсекторальної робочої групи з питань розробки Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року». URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf>

- 3) **забезпечення** кадрами;
- 4) **створення** дієвих наглядових рад медичних закладів, які повинні включати представників місцевої громади, спільноти пацієнтів, приватного сектора, включаючи місцевий бізнес, та інші зацікавлені сторони;
- 5) **для забезпечення** інтеграції послуги мають об'єднуватися: послуги в лікарнях та догляд на рівні громади; інтенсивне лікування, реабілітація та довготривалий догляд; фізичні та психічні аспекти здоров'я; медична та соціальна допомога;
- 6) **планування** комплексних соціальних та медичних послуг впроваджувати на рівні громади, враховуючи необхідну близькість надання послуг та зважаючи на життєві обставини;
- 7) **розширення** повноважень медичної сестри/медичного брата в наданні медичної допомоги;
- 8) **послуги** на рівні громади можуть забезпечуватися силами немедичних фахівців, застосування мультидисциплінарного підходу, коли працівники сфери охорони здоров'я, коли це доречно, мають співпрацювати з усіма фахівцями, які беруть участь у наданні допомоги на рівні громади;
- 9) **закупівля** таких послуг як інтегровані послуги з довгострокового догляду, захисту дітей та підтримки психічного здоров'я має координуватися між Національною службою здоров'я України та децентралізованим замовленням соціальних послуг з боку органів місцевого самоврядування.

За результатами роботи моніторингових груп, розроблено низку рекомендацій щодо покращення стану забезпечення права на здоров'я на рівні громад, які стосувалися переважно індикаторів, що не були забезпечені громадами або мали низький рівень такого забезпечення, щодо:

- 1) **додаткового** фінансування доступності медичних послуг та лікарських засобів (з урахуванням пільгових категорій жителів громади);
- 2) **передбачення** соціального замовлення з надання послуг психологічної допомоги;
- 3) **налагодження** співпраці із найбільш наближеними медичними закладами, де в штаті наявні психіатри та психологи;
- 4) **активного** використання веб-сайтів для забезпечення прозорості місцевої влади щодо інформування населення про вакансії, прийняті рішення та розроблені програми;
- 5) **заходів** щодо підтримки лікарів та медичного персоналу в частині оплати комунальних послуг, забезпечення житлом, оздоровлення, фінансової винагороди;
- 6) **проведення** профілактичних і протиепідемічних заходів;
- 7) **залучення** населення до прийняття рішень у сфері охорони здоров'я (створення робочих груп, дорадчих органів, проведення консультацій);

- 8) **інформаційні** кампанії для населення;
- 9) **створення** мультидисциплінарних мобільних бригад паліативної допомоги із залученням медичних психологів, соціальних працівників та інших фахівців;
- 10) **розробка** місцевих програм з реабілітації мешканців громад у сфері охорони здоров'я на основі взаємодії з іншими медичними закладами і залучення допомоги благодійних і міжнародних організацій, у т.ч. забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації мешканців громади та ін.

Загальні рекомендації щодо удосконалення стану реалізації місцевими громадами права на здоров'я відповідно до сучасного законодавства та реформ у сфері охорони здоров'я стосуються:

1. Забезпечення базових вимог щодо реалізації права на здоров'я на рівні громад: повагу до гідності пацієнта з боку медичних працівників; гендерну рівність та відсутність дискримінації за будь-якими ознаками; якість послуг та товарів; доступ до медичних послуг та здоров'я громади; організацію медичного обслуговування та харчування у оздоровчих закладах; розвиток мережі закладів охорони здоров'я.

Особливу увагу необхідно приділити вимогам відповідно до змін чинного законодавства про охорону здоров'я, які передбачають: підзвітність та участь громадян у прийнятті рішень; впровадження передових медичних технологій; сприяння роботі громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я; реорганізацію чи перефільювання закладів охорони здоров'я; укладання договорів про медичне обслуговування у межах бюджетних коштів.

2. Забезпечення права на здоров'я на рівні громад відповідно до визначених шляхів провадження реформи у сфері охорони здоров'я, які стосуються повноважень місцевої влади: застосування безперервності спостереження за здоров'ям людини впродовж життя; забезпечення прозорості та доступності до інформації, пов'язаної зі здоров'ям; цифрову компетентність працівників сфери охорони здоров'я; маршрутизацію пацієнтів до кластерних та надкластерних закладів охорони здоров'я; надання медичних субсидій в рамках бюджету; наявність індивідуальної програми реабілітації для осіб з інвалідністю, а на період дії воєнного стану можливості залучення фахівців з реабілітації як волонтерів; залучення до складу наглядової ради закладу охорони здоров'я, крім представників власника закладу охорони здоров'я та відповідних органів місцевого самоврядування, також депутатів місцевих рад, представників громадськості та громадських об'єднань організацій, що здійснюють професійне самоврядування; наявність центрів ментального здоров'я.

3. Забезпечення дотримання та впровадження положень Закону України «Про громадське здоров'я» в частині: затвердження місцевих програм громадського здоров'я; заходів щодо гарантування права на статеве, репродуктивне здоров'я; захисту населення від шкідливого впливу шляхом затвердження правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях та порядку проведення заходів з використанням вибухових речовин та/або піротехнічних виробів; ведення обліку, здійснення первинного аналізу та внесення інформації, що стосується здоров'я населення на відповідній території; дотримання правового режиму карантину.

ДОДАТОК 1

Характеристики територіальних громад.

Біленьківська об'єднана територіальна громада у Запорізькому районі Запорізької області. Адміністративний центр – село Біленьке. Органом місцевого самоврядування є Біленьківська сільська рада.

До складу Біленьківської об'єднаної територіальної громади входять дев'ять сіл: село Біленьке, Біленьке Перше, Червонодніпровка, Лисогірка, Канівське, Мар'ївка, Новосергіївка, Смоляне, Уділенське.

У Біленьківській об'єднаній територіальній громаді налічується 2 медичні заклади. Кількість офіційно зареєстрованих осіб ВПО – 3415, з них осіб з інвалідністю – 163.

Холмківська сільська громада – територіальна громада в Україні, в Ужгородському районі Закарпатської області. Адміністративний центр – село Холмок. Громада складається з населених пунктів: Ботфалва, Концово, Коритняни, Кінчеш, Минай, Розівка, Сторожниця, Тарнівці, Холмок, Шишлівці.

На території Холмківської ОТГ є місцевого самоврядування та органи державної влади: Холмківська сільська рада. Старостинські округи: Коритнянський, Сторожницький, Тарновецький.

Холмківською сільською радою засновано Комунальне некомерційне підприємство «Центр первинної медико – санітарної допомоги Холмківської сільської ради Ужгородського району».

Смілянська міська територіальна громада Черкаської області.

Склад громади: м. Сміла та с. Ірдинівка.

На території Смілянської громади розташовано 3 медичних заклади, які обслуговують близько 67 тисяч населення, в тому числі осіб, які постраждали внаслідок війни (КНП «Смілянська лікарня», КНП «Смілянська стоматологічна, КНП «Центр первинної медико санітарної допомоги»).

Первозванівська територіальна громада Кіровоградської області.

Територія громади згідно з адміністративно-територіальним устроєм України входить до складу Кропивницького району Кіровоградської області. До складу Первозванівської територіальної громади входять 19 сел.

Мережа закладів охорони здоров'я представлена 7 лікувально-профілактичними закладами: 3 лікарські амбулаторії (Первозванівська, Калинівська, Федорівська) та 4 фельдшерсько-акушерські пункти (Попівський, Клинівський, фельдшерський пункт с. Сонячне, фельдшерський пункт с. Степове).

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНЬСКА
ГЕЛЬСІНЬСКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ